

APARIȚIA, DEZVOLTAREA ȘI ÎNȚELEGEREA EMOȚIILOR LA VÂRSTA PREȘCOLARĂ

*Valentina Olărescu, prof. univ., dr.,
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău*

THE APPEARANCE, DEVELOPMENT AND UNDERSTANDING OF EMOTIONS AT PRESCHOOL AGE

*Valentina Olărescu, PhD, Univ. Prof.,
“Ion Creanga” State Pedagogical University of Chisinau,
ORCID: 0000-0001-8019-8907
olarescu.valentina@upsc.md*

CZU: 159.942:373.2

DOI: 10.46727/c.v1.24-25-03-2023.p162-166

Abstract. The paper talks about the diversity and complexity of emotions, the development and understanding of emotions by preschool children with typical development according to the researchers; about the problems that arise in establishing contacts and maintaining interaction at a productive level; in the correct interpretation and display of emotions; in the formation of the moral and ethical sphere. The generalization of the psychological literature allowed highlighting the special role of emotion regulation in preschool children. It mentions the role of social skills training through adequate understanding and acceptance of self and others, self-expression and release from negative emotions and experiences through physical activity and emotional involvement in the process. The direct involvement of an adult in the process of communication or joint actions as an intermediary (pedagogue) or partner contributes to the adjustment of the child's behavior or the corrective-recuperative orientation of the child's actions in the event of a conflict. It explains the meaning of emotional regulation, the meaning of the concept of regulation and then what pedagogical regulation and its components mean. Self-regulation of behavior is a particular difficulty for 6-7-year-old and primary school students.

Keywords: emotion, typical and atypical development, emotional expression and detachment

Emoțiile joacă un rol important în viața copiilor. Dezvoltarea emoțională este la fel de importantă ca și dezvoltarea fizică, mentală, morală, socială și lingvistică și necesită nu mai puțin sensibilitate și sprijin din partea adulților. În perioada timpurie a vieții, copiii au o mulțime de emoții. Desigur, comportamentul adulților poate accelera și încetini dezvoltarea emoțională a copilului. Ei exprimă bucurie și afecțiune, furie, tristețe și rușine, frică și anxietate, încredere, satisfacție și mândrie. În timpul zilei, adulții experimentează o varietate de emoții ale copiilor. Emoțiile oferă copiilor (și adulților) informații despre starea lor [1]. Emoțiile pozitive, cum ar fi bucuria și încrederea, îi fac pe copii să se simtă în siguranță. Alte emoții îl fac să se simtă rău, deoarece semnalează pericol și neplăcere. Furia înseamnă că copilul a întâlnit un obstacol. Tristețea duce la scăderea activității și le oferă copiilor timp să se adapteze la pierderi sau dezamăgiri. Frica îi motivează pe copii să se protejeze. Căldura și afecțiunea le spun copiilor că sunt iubiți și apreciați. Fiecare emoție învață ceva, de aceea adulții ar trebui să-i ajute pe copii să-și înțeleagă propriile emoții, să fie sensibili la sentimentele celorlalți și să găsească modalități eficiente de a face față varietății de emoții pe care le experimentează. Emoțiile și sentimentele sunt o reflectare a realității sub formă de experiențe. Diverse forme de experimentare a sentimentelor (emoții, afecte, dispoziții, stres, pasiuni etc.) formează împreună sfera emoțională a unei persoane [5].

În literatura de specialitate sunt determinate fundamentele teoretice și metodologice pentru studiul emoțiilor și reglarea stărilor emoționale la copiii (conceptul cultural-istoric al dez-

voltării funcțiilor mentale superioare sub aspectul dezvoltării voluntarității și conștientizării proceselor emoțional-reglatorii), importanța situației sociale a dezvoltării în studiul și formarea modalităților de a face față stărilor emoționale; conceptul de subiect al activității, care determină poziția activă a copilului în autoreglarea stărilor emoționale, precum și corelarea inversă a procesului de învățare și formare.[8]

Se evidențiază tipurile de sentimente, precum morale, intelectuale și estetice; la fel și în fundamentale și derivate. Cele fundamentale includ interes-excitare, bucurie, surpriză, durere-suferință, furie, dezgust, dispreț, frică, rușine. Restul sunt derivate. Din combinarea emoțiilor fundamentale, apare o stare emoțională atât de complexă ca anxietatea, care poate combina frica, furia, vinovăția și interes-excitare.

Starea este un set de parametri de bază și caracteristici ale unui obiect, fenomen sau proces la un anumit moment (sau interval) de timp. Starea se caracterizează prin faptul că descrie proprietățile variabile ale obiectului. Starea este stabilă până când este efectuată o acțiune asupra obiectului; dacă, totuși, o acțiune se efectuează, starea acestuia se poate schimba. Starea emoțională este una dintre diversitatea de emoții, caracterizată printr-o durată mai mare, care poate fi măsurată în ore și zile. După modalitatea lor, stările emoționale pot apărea sub formă de iritabilitate, anxietate, complezență, diverse nuanțe de dispoziție - de la stări depresive la cea de euforie. Cu toate acestea, cel mai adesea sunt stări mixte. Întrucât stările emoționale sunt emoții, ele reflectă și relația dintre nevoile subiectului și posibilitățile obiective sau subiective de satisfacție a acestora, ce-și au originea în situație. Cunoașterea fundamentelor psihologice și a naturii stărilor emoționale este unul dintre factorii necesari pentru autoreglarea comportamentului personalității.

Reacțiile emoționale sunt procese emoționale (stări și mișcări) care au apărut ca răspuns la influențele externe, răspunsul emoțional al sufletului sau corpului (organismului). Reacția emoțională este destul de trecătoare. Există un impuls - există o reacție. Nu există niciun impuls - și reacția dispăre. Stările emoționale sunt mult mai inerte. Cauza stării actuale poate dispărea, dar starea emoțională rămâne și uneori persistă mult timp. Desigur, o reacție emoțională și starea emoțională sunt indisolubil legate: reacțiile emoționale schimbă stările emoționale; dar și stările emoționale afectează reacțiile emoționale și, în plus, afectează gândirea [8].

Emoțiile (din latină *emovere* „a excita, a neliniști”) sunt stări asociate cu evaluarea semnificației pentru individ a factorilor care acționează asupra sa și sunt exprimate, în primul rând, sub forma unor experiențe directe de satisfacție sau nemulțumire a nevoilor sale reale [7, 9].

Emoțiile sunt unul dintre principalii regulatori ai activității. Principala caracteristică a emoțiilor umane este că în evoluția socio-istorică a fost dezvoltat un limbaj emoțional special, care poate fi transmis ca o descriere convențională. În baza acesteia, există, în particular, o reacție emoțională la operele de artă, care au o legătură destul de rigidă cu o anumită epocă istorică.

Percepția, memoria, gândirea sunt procese mentale cognitive. Cu ajutorul lor, o persoană reflectă lumea obiectivă. Alte procese mentale - emoții, voință, atenție - asigură activitatea unei persoane în transformarea lumii exterioare și reglarea comportamentului său.

Emoțiile, sau experiența unei persoane cu privire la conexiunile sale cu lumea, este o condiție prealabilă necesară pentru activitatea umană. Procesele emoționale oferă baza „energetică” a activității, sunt motivele acesteia. Emoțiile determină caracteristicile calitative și cantitative ale comportamentului. Ele reflectă, de asemenea, atitudinea unei persoane față de obiectele care sunt semnificative pentru el și oferă selectivitate percepției - din multitudinea obiectelor înconjurătoare, care afectează persoana, unele importante pentru ea, sunt evidențiate și amplificate de emoții, în timp ce altele, necolorate, lipsite de conotație senzuală, parcă se șterg, se ascund.

Emoțiile sunt diferite de procesele cognitive și volitive. Reacțiile emoționale sunt subiective în sensul că „se termină” în „corpul uman”, în timp ce reacțiile volitive sunt capabile să se manifeste în acțiuni, într-o relație practică cu obiectul. Emoțiile sunt bogate în diversitate.

O persoană poate să iubească, să urască, să-i fie frică etc. Sunt tot atâtea emoții câte situații diferite există în care o persoană se află [2,3].

Toate emoțiile pot fi grupate în patru grupe:

- 1) exprimă plăcerea (o experiență plăcută),
- 2) exprimă neplăcerea (o experiență neplăcută),
- 3) duale (ambivalente),
- 4) atitudine nedeterminată față de realitate.

Studii recente indică că drept bază fiziologică a celor mai simple emoții o constituie activitatea centrilor nervoși, care sunt localizați în părțile inferioare ale creierului, în subcortex [6, 10]. Mecanismul fiziologic al emoțiilor se declanșează în formațiunea reticulată, care activează activitatea mecanismelor creierului, și centrii localizați în talamus, hipotalamus, sistemul limbic și ganglionii subcorticali. Referitor la reglarea emoțională, copiii sunt capabili să-și regleze emoțiile, dacă sunt educați corect.

Pentru a folosi cu pricepere rezervele copilului, trebuie soluționate și respectate două condiții/sarcini importante. Prima dintre acestea este adaptarea copiilor la faptul că au de îndeplinit anumite activități de învățare dar și muncă acasă, grădiniță, școală, fără să risipească efort fizic inutil, să fie atenți, sărguincioși, stăruitori, insistenți și perseverenți. În acest sens, e nevoie de un program conceput astfel, încât să trezească și să mențină interesul constant al copiilor.

A doua problemă apare din cauza faptului că mulți copii vin la școală nu numai nepregătiți pentru un nou rol socio-psihologic pentru ei, ci și cu diferențe individuale semnificative de motivație, cunoștințe, aptitudini și abilități, ceea ce face ca învățarea să fie prea ușoară pentru unii, neinteresantă; pentru alții, extrem de dificilă (și în final, la fel neinteresantă), și doar pentru o mică parte dintre copii, corespunde capacităților și abilităților lor.

Astfel, apare necesitatea implicării psihologice a copiilor în ceea ce privește pregătirea și maturizarea psihologică către activitate, nivelând și egalizând șansele pentru adaptare, asimilare și învățare. O nepotrivire/discordanță care apare la copii preșcolari, și mai cu seamă la cei de vârstă școlară, constă în realizarea activităților intelectuale, ce solicită intens psihicul. Acest tip de activități reclamă asiduitate și implicare aprofundată necesită perseverență din partea copiilor, reținerea emoțiilor și reglarea activității motorii naturale, concentrarea și menținerea atenției asupra sarcinilor de învățare, ce nu e specific pentru toți copiii în clasele primare; mulți dintre ei se plictisesc, obolesc repede, manifestă indiferență și lipsă de interes.

С.Л. Рубинштейн, subliniind cele mai importante condiții pentru dezvoltarea psihică a copilului, a scris: „Copilul se dezvoltă prin educație și învățare!”. Această sintagmă este valabilă până în prezent! Doar educația și învățarea dezvoltă copilul! Complementaritatea între aceste trei dimensiuni conferă eficiență procesului dezvoltării. [9]

Reglarea emoțională este un fel de management emoțional, prin care se realizează starea de echilibru și stabilitate a persoanei. În dicționar [7], cuvântul „reglare” are mai multe semnificații:

- 1) a fi subordonat unei reguli, ordin;
- 2) a stabili interacțiuni corecte între părțile mecanismului, necesare funcționării;
- 3) a direcționa dezvoltarea, mișcarea a ceva pentru a-l sistematiza, ordona.

Această din urmă semnificație reflectă cel mai adecvat esența, ponderea participării adultului în procesul interacțiunii copiilor în situații de comunicare și de activitate comună, dacă prin „sistem” înțelegem legăturile sociale într-o comunitate de copii, care ar avea un efect sau impact dezvoltativ asupra fiecărui copil din el. Cu toate acestea, primele două semnificații ale conceptului de „reglare” nu sunt deloc respinse: stabilirea regulilor de comportament social și subordonarea acțiunilor și faptelor copilului acestor reguli devin apanajul/prerogativa nu a adultului, ci al copiilor înșiși. Adultul oferă doar asistență dirijată și adecvată. L.S. Vîgotsky

scria despre aceasta: „Procesul educațional trebuie să se bazeze pe activismul propriu al copilului, iar măiestria pedagogului să se reducă doar la orientarea și reglementarea acestei activități. Din punct de vedere psihologic, pedagogul este organizator al mediului educațional, regulator și controlor al interacțiunii copilului, elevului cu mediul. Mediul social este o manivelă a procesului educațional, profesorului revenindu-i rolul de mânăuire, gestionare a manivelei” [6, 8].

Principalele tipuri de reglementare pedagogică evidențiate în literatura științifică cenzurează pe cea educațional-corectiv-recuperativă, orientativ-corectiv-recuperativă și orientativă. Reglementarea de tip educațional-corectiv-recuperativă se caracterizează prin dezvoltarea la participanți a abilităților de interacțiune între ei, a aspectului operațional (metode de comunicare și de acțiuni comune); tendința pedagogului și urmărirea scopului de a ajuta participanții la interacțiune în însușirea modalităților proprii de efectuare a acțiunilor și de consolidare a rezultatelor obținute; selectarea de către pedagog a tipurilor de activități comune, accesibile copiilor implicați în activitate și discutarea celor realizate împreună; demonstrarea tiparelor de comportament și acțiuni; ajustarea comportamentului copilului sau orientarea corectiv-recuperativă a acțiunilor copilului la cerință proprie sau a semenilor în cazul unui conflict; implicarea directă a unui adult în procesul de comunicare sau acțiuni comune ca intermediar (pedagog) sau partener.

Tipul orientativ-corectiv-recuperativă al managementului educațional/reglementării pedagogice se caracterizează prin aspirația și năzuința pedagogului de a dezvolta la copii implicarea conștientă în interacțiunea cu semenii, stabilirea scopurilor și planificarea acțiunilor comune; dezvoltarea deconcentrării și a elementelor de bază ale reflecției în rândul participanților la interacțiune, ceea ce este important pentru înțelegerea lor reciprocă a motivelor și acțiunilor celuilalt; în dezvoltarea componentei operaționale a interacțiunii cu accent pe modalitățile de coordonare a acțiunilor individuale ale participanților la comunicare și activități comune; stimularea soluționării independente a problemelor apărute în procesul de interacționare între copii; extinderea tipurilor de activități productive; includerea pedagogului în calitate de lider sau partener în procesul de interacțiune.

Tipul de orientare al reglementării pedagogice a interacțiunii copiilor este caracterizat prin orientarea și educarea la fiecare participant a stilului individual de interacțiune și comportament social (în îndeplinirea rolului, folosirea modalităților adecvate de comportament, a nivelului individual de abilități acționale, preferințe în alegerea formelor de contact cu alți copii, a creativității, a reflexiei, a empatiei etc.); orientarea și concentrarea pe extinderea și diversificarea conținutului și formelor de interacțiune a copiilor; stimularea creativității și inițiativei fiecărui participant; includerea pedagogului în calitate de partener egal în procesul de interacțiune (mai rar lider). [1, 4]

Auto-reglarea comportamentului este o dificultate deosebită pentru copiii de 6-7 ani și pentru elevii claselor primare. Copilul trebuie să stea nemișcat în timpul lecției, să nu vorbească, să nu se plimbe prin clasă, să nu alerge prin școală în pauze. În alte situații, dimpotrivă, i se cere să manifeste o activitate motrică neobișnuită, destul de complexă și subtilă, cum ar fi, de exemplu, atunci când învață să deseneze și să scrie. Mulți elevi de clasa întâi nu au suficientă voință pentru a se menține constant într-o anumită stare. În clasă, pedagogul adresează copiilor întrebări, creează situații în care copilul trebuie să gândească, iar acasă, părinții sunt la fel de exigenți, cer același lucru de la copil la pregătirea temelor [9, 10]. Activitatea intelectuală intensă în perioada inițială a școlarității îi obosește, însă oboseala survine adesea nu tocmai urmare a efortului mental, ci din cauza incapacității de autoreglare fizică [2, 9].

Odată cu admiterea la școală, poziția copilului în familie se schimbă, apar primele obligațiuni și responsabilități serioase legate de învățare și muncă. Adulții înaintează din ce în ce mai multe cerințe. Toate acestea luate împreună formează un ghem/amalgam de probleme, care necesită soluționare, și copilul le poate rezolva doar cu ajutorul adultului în stadiul inițial de școlarizare.

BIBLIOGRAFIE

1. DAVIS, E. L., LEVINE, L. J., LENCH, H. C., & QUAS, J. A. Metacognitive Emotion Regulation: Children's Awareness that Changing Thoughts and Goals Can Alleviate Negative Emotions. In: *Emotion*. 2010. 10 (4). P. 498–510. doi:10.1037/a0018428.
2. DENHAM, S. A. Dealing with Feelings: How Children Negotiate the Worlds of Emotions and Social Relationships. In: *Cognition, Brain, Behavior*. 2007. Volume XI. 1. P. 1–48.
3. DENNIS, T. A. et al. Emotional Face Processing and Emotion Regulation in Children: An ERP Study. In: *Developmental Neuropsychology*. 2009. 34(1). P. 85–102. doi:10.1080/87565640802564887
4. GROSS, J. J. Emotion Regulation. In: *Handbook of emotions*. M. Lewis et al. 3rd ed. New York: The Guilford Press, 2008. P. 497–512.
5. HERNDON, K. J. et al. Preschoolers' Emotion Expression and Regulation: Relations with School Adjustment. In: *The Journal of Genetic Psychology*. 2013. 174 (0). P. 642–663. doi:10.1080/00221325.2012.759525
6. БРЕСЛАВ, Г. М. Эмоциональные особенности формирования личности в детстве: Норма и отклонения. М.: Педагогика, 1990. 144 с.
7. ДАЛЬ, В. Толковый словарь живого великорусского языка: Т. 2. М.: Рус. яз., 1989. 779 с.
8. РОЯК, А. А. Эмоциональное благополучие ребенка, в группе детского сада. В: *Дошкольное воспитание*. 2016. № 2. С. 36–41.
9. РУБИНШТЕЙН, С. Л. Основы общей психологии: учеб. для вузов. СПб.: Питер, 2016. 705 с.
10. КОШЕЛЕВА, А. Д. Эмоциональное развитие дошкольника: пособие для воспитателей детского сада. М.: Просвещение, 1985. 176 с.